

Motion till riksdagen

1989/90:Ub139

av Lars Werner m.fl. (vpk)

med anledning av prop. 1989/90:90 om forskning

Mot.
1989/90
Ub139

Innehållsförteckning

1. Sammanfattning av vpk:s ekonomiska förslag på forskningsområdet	2
2. Forskningspolitikens inriktning	4
3. Forskning i miljöns tjänst	5
4. Internationaliseringsfrågor	6
4.1 Forsknings-samarbetet i Norden	7
4.2 EG-forskningen	7
4.3 Forsknings-samarbetet med Östeuropa	7
4.4 Forskning för tredje världens behov	8
4.5 Utrikes- och säkerhetspolitiskt motiverad forskning	9
5. Om forskningsetik	10
6. Forskarutbildningen	11
7. Forskningens organisation	12
8. Försöksverksamhet med "vetenskapsbutiker"	14
9. Valfärdsforskning	14
10. Undervisningsforskning	16
11. Kvinnoforskning	17
11.1 Forskningsbehov inom olika områden	19
11.2 Centra/fora för kvinnoforskning	20
11.3 Kvinnovetenskaplig tidskrift	20
11.4 Kvinnliga forskares villkor	21
12. Hemställan	21

1. Sammanfattning av vpk:s ekonomiska förslag på forskningsområdet

Mot. 1989/90
Ub139

Dessa satsningar är utöver regeringens satsningar för den kommande treårsperioden. Siffrorna är uttryckta i miljoner kronor och ett förslag till nivåhöjning innebär en höjning även för kommande år. Förslagen ryms inom vpk:s budgetförslag som presenterades i januari.

	Förslag 1990/91	Beräknat 1991/92	Beräknat 1992/93
Internationalisering			
Nordiskt samarbete FRN	5	—	—
Korrektiv EG-forskning	2	—	—
Internationell politik	2	—	—
Institutet för Japanstudier	—3	—	—
SAREC	15	—	—
FOA	—40	—	—
Forskarutbildningen			
Omvandl. av alla utbildningsbidrag till doktorandtjänster	—	30	30
Fler doktorandtjänster	—	50	50
Forskningens organisation			
Socialvetenskapligt forskningsråd	—58,5	—	—
HSEFR	58,5	—	—
Vetenskapsbutiker	5	—	—
Välfärdsforskning			
Ny låginkomstutredning Arbetsmiljöinstitutet	10	—	—
Undervisningsforskning			
Lund/Malmö	0,5	—	—
Linköping	0,5	—	—
Uppsala	0,5	—	—
Umeå	0,5	—	—
Kvinnoforskning			
Centra/fora	16	—	—
Kvinnovetenskapligtidskrift	0,15	—	—

Förslag i andra motioner**Små och medelstora högskolor**

Karlstad	15	–	–
Örebro	15	–	–
Växjö	15	–	–
Sundsvall/Härnösand	15	–	–
Luleå	7	–	–

Vård- och behandlingsforskning

Missbruksforskning	7	–	–
Behandlingsforskning (Ungdomar)	3,3	–	–
(kriminalvård)	3	–	–
(samhällstjänst)	2,5	–	–

Forskningsinsatser

kring Vänern	3,3	–	–
---------------------	------------	---	---

Energiforskning

Övrig kärntekn. FoU	–10	–	–
R 2 reaktorn	–12	–	–
FoU om förnyelsebara energikällor	23,1	–	–

Forskningen vid Sveriges**Lantbruksuniversitet**

Projektverksamhet			
Miljöforskning	5	–5	–5
Forskning alternativ odling	5	–	–
Naturresursernas roll i rekreationshänsende	5	–	–
Alternativa metoder till djurförsök	4	–	–
Alternativa djurhållnings- system	2	–	–
Omvandling av utbildnings- bidrag till doktorand- tjänster	2,5	–	–
Propedeutiska året	2,2	–	–
Grundutbildningen	3	–	–
Kooperationsforskning	2	–	–

Centrum för miljövetenskap

4	–	–
---	---	---

2. Forskningspolitikens inriktning

Vpk anser att politiken på alla dess delområden måste syfta till att skapa förutsättningar för samhällliga beslut i riktning mot en rättvisare fördelning i både ett nationellt och ett globalt perspektiv. Denna grundläggande inriktning av politiken innebär bl.a. att ett stort ansvar vilar på dem som förvaltar samhällets resurser så att verksamheten verkligen drar åt det håll som anges av de övergripande politiska besluten.

En mycket stor del av världens samlade resurser för forskning och utveckling ligger i händerna på transnationella företag, oåtkomliga för fattiga länders regeringar och vetenskapliga institutioner. Forskningsrönen används till att stärka företagets vinster och binda upp länderna till företagets produkter. De dominerande transnationella företagen bidrar sällan till att bygga upp länderna, alltid till att suga ut dem.

Naturtillgångar och råvaror skövlas – t.ex. regnskog – företagen tar vinsterna tillsammans med ländernas överklass och överlåter de uppkomna miljöproblemen till lokalbefolkningen.

Sveriges FoU måste så långt möjligt genomsyras av hänsyn till dessa fundamentala problem för mänskligheten. Man skall ha denna hänsyn i tankarna när man formulerar sina FoU-mål och omsätter sina resultat i praktiken. Det måste också till en vidgad och fördjupad analys av syftet med forskningen utifrån dessa synpunkter.

Det hävdas ofta i debatten om forskningens villkor att det är viktigt att forskningen skall stå så fri som möjligt från yttre påverkan och inflytande. Principen om forskningens självständighet, dess kritiska prövning och oväld ses som utgångspunkter för att kunna bedriva en kvalitativt högstående forskning i Sverige. Vpk delar dessa principiella utgångspunkter som viktiga garantier för forskningens vetenskapliga kvalitet.

Vi har på olika sätt sökt värna och utveckla dessa principer genom att kritisera verksamheter där vetenskapliga resultat hemligstämplats och forskning sålts ut till särintressen. Vpk kommer att vidhålla kritiken mot företagsverksamheter som på olika sätt hotar forskningens kvalitet och binder upp verksamheten till kapitalstarka grupper. Att hävda ovanstående principer menar vi är en förutsättning för att garantera existensen för den forskning som läggs fast via politiska beslut.

En accelererande uppdragsforskning kommer vid ett visst skede att bli enbart tjänande och därmed ofri till skillnad från den forskning som vilar på demokratiskt fattade beslut.

Om forskning betraktas som ett villkor för en rättvis fördelningspolitik med social tillväxt och ekologisk balans måste resurser avsättas som medger att forskningsvärlden kan uppfylla de politiska intentionerna. Detta innebär inte på något sätt att ovanstående principer behöver ruckas. De politiska besluten om forskningspolitikens inriktning och forskningens grundprinciper är med andra ord varandras förutsättningar.

Vpk:s forskningspolitik innebär att såväl vissa frågor av övergripande karaktär som detaljfrågor måste lyftas fram. Sammantaget ger dessa olika förslag också effekter direkt ute i samhället av t.ex. fördelningspolitisk karaktär. Vi vill självfallet inte överdriva forskningens isolerade betydelse för en

samhällsförändring men vill ändå klart deklarerat den strategiska betydelse som forskningen har. Att bortse från forskningens maktpolitiska betydelse vore hymleri.

Det är nödvändigt att säga detta eftersom forskningspolitik många gånger kläds i ord som om den hade ett eget alldeles speciellt väsen. Forskning "mystifieras" som om det vore en metafysisk verksamhet givet för en trängre och invigd krets. Så är det nu inte och dylika strävanden även om de här något karikeras leder enbart till att forskningen och dess verksamhetsinriktning isoleras från samhället i övrigt.

Dock kan man inte blunda för att det säkert finns intressen som av olika anledningar inte vill bekantgöra forskning för en bredare publik eller inviga grupper i samhället som traditionellt inte återfinns inom forskningsvärlden. Sådana strävanden kan ha politiskt reaktionära förtecken eller kännetecknas av en rädsla för vad som är nytt. Mörkerkrafter med ovanstående syften gagnar inte på något sätt forskningens sak eller dess förankring i samhällsdebatten. Detta visar att forskning också kan användas till att bibehålla klassgränser.

Ökad information, bredare social bas inom högskolan, ett allmänt betraktande av forskning som samhällsbehov är exempel på åtgärder och attityder som bör odlas för att motverka förpuppning och gendriva bakåtsträvande ambitioner.

Vi vill här särskilt framhålla kvinnoforskningen som ett sådant område som dels genom sin tvärvetenskapliga karaktär och dels genom sin kontakt med kvinnodominerade organisationer varit gränsöverskridande och berikat forskningen med en helt ny dimension.

Vi kommer i det följande att föreslå olika åtgärder som i sin helhet syftar till ökad kvalitet i forskningen och därmed även i grundutbildningen. Åtgärderna ger också en samlad kvalitetsgrund och kompetens till gagn för ett samhälle där en rättvis fördelningspolitik alltid förenas med en radikal miljöpolitik.

3. Forskning i miljöns tjänst

Här redovisas vår allmänna inställning. För detaljerade förslag se särskild motion.

Varje svensk orsakar varje år ett koldioxidutsläpp på 8 000 kg. Det globala klimatet tål 1 200 kg koldioxid per år och person. Svensken skulle alltså behöva minska sina koldioxidutsläpp med 85 %. Bara genom att producera maten och värma våra hus gör vi av med vår "ranson". Bilar, fritidshus och flygresor är bara att glömma. Vårt samhälle har för länge sedan sprängt ramar för ett fungerande ekologiskt system. Vi tär på jordens ändliga resurser och vi fördelar användandet av dem ytterst orättvist sett i ett globalt perspektiv.

Framtidsfrågorna, när det gäller miljön, måste handla om kamp mot resursslöseri, sparande som livsform och alternativ som är förnyelsebara. Ytterst handlar det om fördelningen av jordens resurser. Först när den ekonomiska utvecklingen inriktas på rättvis fördelning, människors hälsa och på sociala, kulturella och ekologiska värden kan den pågående destruktiva "utvecklingen" brytas.

Forskning som arbetar enligt ovanstående mål kommer alltid att finnas i människors engagemang för en bättre miljö. För att motsvara de förväntningar som i dag finns på forskningen vad gäller möjligheterna att skapa ett ekologiskt uthålligt samhälle krävs att forskningen verkligen kommer ut i samhället. Både allmänhet, fackliga organisationer och företag måste få möjlighet att tillämpa den viktiga forskning, som idag försiggår på våra forskningsinstitutioner runt om i landet. Det måste satsas resurser på en mer välutvecklad information från miljöforskningen.

En rad nya begrepp måste få genomslag i den forskning som skall vara med och skapa vårt framtida ekologiska samhälle. Vid forskning för nya produkter måste som en självklar del finnas med frågan hur mycket och vilka råvaror som ingår, och vilka material som användes.

Råvaru- och materialbalanser måste upprättas. Samtidigt måste forskningen ta hänsyn till den livscykel en produkt har och hur avfallet kommer att te sig. Man måste alltså göra en *livscykel-specifikation* och en *kvittblivnings-specifikation*. Allt måste mynna ut i *miljökonsekvensanalyser* och *miljökonsekvensbeskrivningar* av de varor man vill producera.

Ledstjärnan måste vara att genom samhällsutveckling, ekonomi och forskning inlemma industrisamhället i ett fungerande ekologiskt system.

4. Internationaliseringsfrågor

Ett fritt utbyte av erfarenheter och forskningsresultat är av stor betydelse för vetenskapens utveckling. Detta gäller såväl det nationella som det internationella perspektivet.

En ökad internationalisering av utbildning och forskning kan också leda till ökad insikt om och förståelse för andra kulturer och specifika samhällsproblem.

Internationalisering kan därmed vara av stor betydelse för stöd i nedrustnings- och fredspolitiska strävanden. Resultaten av forskningens internationalisering avgörs dock av utbytet faktiska öppenhet. Det avgörs också av olika maktpolitiska strävanden som kan komma att prägla val av forskningsområde eller val och begränsning av samarbetsländer.

Vpk:s ambition är att med olika medel söka motverka snedfördelning och obalanser av olika slag vad gäller forskningens internationalisering. Viktigt är att forskningens internationalisering samverkar med mål som ekologisk balans och en rättvis global fördelningspolitik. Därför är det angeläget att undvika att de internationella kontakterna blir koncentrerade till ett visst land eller länderområde.

Forskningens s.k. internationalisering har tidigare varit starkt inriktad på utbyte med USA. En viss förskjutning kan märkas under de senare åren, vilket medfört att utbytet har intensifierats med fler länder än USA. Det är därför viktigt att den nya internationaliseringen inte enbart kommer att handla om kontakter med EG.

Vad vi nu anfört om forskningspolitikens inriktning, forskning i miljöns tjänst och internationalisering bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4.1 Forskningsarbetet i Norden

Sveriges regering och den svenska delegationen i Nordiska rådet måste aktivt verka för en kraftig utbyggnad av det s.k. Nordplus-programmet. Programmet måste kunna utvecklas så att det blir möjligt för nordiska högskolor i samverkan att söka samarbete inom högre utbildning och forskning med länder utanför Norden. Här bör särskilt betonas vikten av ett utökad samarbete med u-länder och andra samarbetspartner där den vetenskapliga kontakten är dåligt utvecklad i dag.

Som ett första steg i en sådan utveckling bör ett särskilt anslag fördelas av Forskningsrådsnämnden direkt till de svenska högskolor som vill bedriva pionjärbete enligt ovan vad gäller vidgande av forskningens internationalisering. Vi föreslår att 5 milj. kr. per år under treårsperioden anslås för denna ökade internationalisering.

4.2 EG-forskningen

Den ökning som föreslås av regeringen när det gäller forskningsarbetet med EG måste enligt vår mening för balansens skull förenas med ytterligare åtgärder. Ett ytterligare skäl för att vidta vissa korrigerande åtgärder är det faktum att det i själva EG-strukturen finns starka maktpolitiska strävanden såsom centralisering av politiska beslut till Bryssel.

Därutöver är EG:s olika forskningsverksamheter i flera fall starkt byråkratiserade. Ett förhållande som inte främjar fritt erfarenhetsutbyte och utveckling av forskningsarbete. Inom EG finns också inbyggd en nord-syd-problematik. För forskningens del handlar denna problematik om att länder i södra Europa kan komma att sättas på undantag när det gäller forskningssamverkan inom avancerade områden. Detta är ett förhållande som måste uppmärksammas från svensk horisont.

Av vad ovan sagts om vissa förhållanden inom den s.k. EG-forskningen finner vi det nödvändigt med en allmän politisk debatt kring den västeuropeiska forskningssamverkan. En ökad information skulle också ge ett bättre underlag för fortsatta politiska beslut under nittioalet vad gäller denna forskningssamverkan.

I en del av EG:s forskningsprogram finns starka kapitalintressen företrädda även om det nu signaleras om ett större inom vetenskapligt inflytande. Detta är ett av skälen till att vi förespråkar en korrektiv forskningsverksamhet.

Vi menar att det behövs medel för att fritt från EG:s program och projekt kunna bedriva korrektiv forskning. Ett anslag om 2 milj. kr. per år under treårsperioden bör utgå till sådan forskning. Medlen bör disponeras av Forskningsrådsnämnden.

4.3 Forskningsarbete med Östeuropa

Mot bakgrund av den senaste tidens snabba utveckling i Östeuropa är det också viktigt att öststatsforskningen får ökade resurser. Dels är det viktigt att främja öststaternas utveckling, dels finns här en stor potentiell marknad för svenska produkter och tjänster. Det är dock viktigt att forskningen inte

enbart gynnar och inriktas på de svenska exportföretagens behov och att forskningen samordnas.

Anslaget "Utredningar inom det nedrustnings- och säkerhetspolitiska området" bör höjas med 2 milj. kr. budgetåret 1990/91.

Mot. 1989/90
Ub139

4.4. Forskning för tredje världens behov

För att minska klyftorna mellan världens länder och för att rädda vår gemensamma miljö behövs kraftfulla åtgärder. Svensk forskning måste syfta till att bygga upp u-ländernas egen forskningskapacitet.

För att klara dessa mål måste FoU i så hög grad som möjligt ligga i statlig regi och vara tillgänglig, inte minst för u-länderna själva. Samarbete och utbyte skall ske där det är tillämpligt med forskningsinstitutioner i u-länderna.

All forskning bör genomsyras av hänsyn till u-länderna. Om forskningsråden t.ex. har att välja på att stödja ett projekt om ett svenskt ogräs med okänd nyttoeffekt eller ett projekt som handlar om en växt som är ett u-lands baslivsmedel, t.ex. kassava, skall ingen tvekan råda om att det är detta projekt som skall stödjas.

Regeringen föreslår 3 milj. kr. till ett Japaninstitut under vart och ett av de tre närmaste budgetåren. Institutet skall för övrigt finansieras av privata medel. Syftet är att stärka landets kompetens när det gäller Östasiens ekonomiska centrum.

Om man nu i denna form satsar ytterligare miljoner på utbildning och forskning om de industrialiserade länderna i Östasien kommer handel, industrisamarbete, mediabevakning m.m. att koncentreras på högt utvecklade stater. Det torde huvudsakligen bli ekonomisk forskning – anpassad till företagets behov.

Östasiens snabba industriella utveckling är till stor del ett resultat av lågt betalt kvinnoarbete. Eller snarare flickarbete. Det är unga flickor (16–25 år) som efterfrågas och som inte är fackligt organiserade. Forskningen vid det föreslagna institutet kommer knappast att behandla deras levnadsvillkor.

Vpk finner det viktigare att studera hela Östasien i syfte att främja hela regionens utveckling och öka Sveriges handel med dess u-länder. Det tilltänkta institutets starka koppling till privata företag talar för att detta knappast kommer att ske. Vpk vill därför avslå förslaget om 3 000 000 kr. i bidrag till institutet för Japanstudier.

Forskning och uppbyggnad av forskningskapacitet i u-länder är av avgörande betydelse för deras möjligheter att lösa grundläggande problem. Ekonomiska kriser har drabbat forskningen i många u-länder hårt. En svensk satsning på u-landsforskning är därför mycket angelägen.

Ett ökat utbyte av forskarkontakter är också angeläget. Det är viktigt, som redan inledningsvis framhållits i denna motion att forskningen sker under ett ansvar för den globala utvecklingen, så att en ekologiskt hållbar utveckling främjas.

Det är särskilt viktigt att bidra till att bygga upp forskning och utveckling i u-länder när det gäller den avancerade biotekniken. Många av de mediciner vi använder i dag härrör från växter i tredje världens länder. En stor del av

potentialen för framtiden, såväl när det gäller medicin som utveckling av nya grödor och bättre anpassade grödor, finns i tredje världens länder.

Forskning och utveckling kring grödor är ingenting okänt i u-länder. Ofta har man där ett väl utvecklat växtförädlingsarbete, men det är ett arbete som utförs på annat sätt och i annat syfte än det motsvarande i industrialiserade länder. I u-länder är det ett lokalt förankrat arbete, som görs av jordbrukarna själva och som förs vidare från generation till generation. Syftet är att förbättra avkastningen i just det område där man lever.

I industriländerna är växtförädling numera en vinstgivande affär för stora multinationella företag. I allt högre grad är växtförädlings- och bekämpningsmedelsindustrier sammanlänkade och syftet är att göra stora vinster. Den avancerade biotekniken och gentekniken innebär att dessa företag hämtar genetiskt material i tredje världens länder. Man tar resultaten av årtusendens lokala förädlingsarbete, för det hem till industriländerna och använder det i vidareförädling. I en del länder t.ex. i USA kan man numera betrakta denna genetiska stöld från u-länder som en "uppfinring" och patentera den. Därefter är man beredd att sälja dyrt tillbaka till tredje världens länder.

Det måste vara en högt prioriterad uppgift för internationellt forsknings- och utvecklingsarbete att bidra till att u-länder skaffar sig kompetens och kunnande att möta denna nya utsugning från de industrialiserade länderna. Vi föreslår därför att SAREC får ytterligare 15 milj. kr. och att en prioriterad uppgift blir att såväl i det bilaterala forskningsstödet som i de internationella programmen verka för en uppbyggnad av u-ländernas kompetens inom den avancerade biotekniken.

4.5 Utrikes- och säkerhetspolitiskt motiverad forskning

För Sverige är det viktigt med möjligheten till en fri och självständig bedömning av utrikesförhållandena och deras effekter. Vpk vill framhäva att utöver det är det av stor vikt att studera hur avspännings- och nedrustningsprocessen i vår omvärld skall fortgå och permanentas.

Två områden där svensk forskningskapacitet är otillräcklig i dag är dels Öst- och Centraleuropa med deras nationella motsättningar, dels regionala utomeuropeiska konflikter.

Forskningen måste ge substans åt nedrustningsarbetet. Den måste bistå de anställda och facket på företag som nu lever på militär tillverkning och export så att de kan lägga förslag för omställning till civil produktion. Sådan forskning måste bedrivas under intimt internationellt samarbete.

Vpk anser att den militära andelen av totalförsvaret bör minska. Detta grundas för det första på en rent allmän inriktning: fortsatta rustningar är definitionsmässigt destruktiva.

Världen behöver färre, inte fler, vapen. Sverige har ett ansvar att bidra till denna förändring genom att självt göra det som vi anser att andra bör göra. För det andra innebär det förändrade säkerhetspolitiska läget i Europa att Sverige enligt vår mening kan minska resurserna till det militära försvaret utan att öka risken för att vi själva skulle utsättas för militärt hot eller angrepp. Detta innebär även att forskning gällande försvarsfrågor måste få en annan inriktning.

Genom den nuvarande ansvarsfördelningen kan inte uteslutas att överblick, samordning och rationellt resursutnyttjande försvåras. Forsvarsforskningens anknytning till annan forskning i samhället är självklar, ändå förekommer dubbelforskning som inte kan minska om inte ansvaret ökar hos civila myndigheter. Vidare torde intresset för de civila delarna av försvarsforskningen öka om FOA:s inflytande minskar. I detta sammanhang har frågorna om sårbarhet och beredskapshänsyn särskild betydelse. Mot denna bakgrund har vi tidigare föreslagit inrättande av en s.k. BIS-fond, varifrån bidrag till särskilt angelägna åtgärder gällande beredskapshänsyn i samhällsutvecklingen skulle kunna lämnas. Information och kunskapsspridning inom detta område behöver också förstärkas.

Försvarsbeslutet 1991 kommer att beröra försvarsforskningen. Detta innebär inte att vi till alla delar bör avstå från att göra någonting redan nu. Försvarets forskningsanstalt har ansvaret för den forskning som skall tillgodose totalförsvarets behov. I enlighet med vad som sagts ovan bör ansvaret minska. Resurserna bör i stället föras till Forskningsrådsnämnden, som bör få 10 % av de ca 400 milj. kr. som FOA för närvarande disponerar. Vpk föreslår alltså att 40 milj. kr. av FOA:s medel överförs till Forskningsrådsnämnden.

Institutionen för freds- och konfliktforskning vid Uppsala universitet har sedan flera år gjort en internationellt uppmärksammad kartläggning av pågående konflikter och fredsinitiativ. En kompetensuppbyggnad har skett och stor erfarenhet har samlats. Arbetet har hittills finansierats genom speciella och tillfälliga bidrag. Det är av stor vikt att denna forskning nu ges stadga. Vpk föreslår därför att Uppsala universitet får disponera ytterligare 750 000 kronor för denna verksamhet.

Vpk har under flera år drivit frågan om en kunskapsbank som rör omställning från militär till civil produktion. Riksdagen ställde sig föregående budgetår bakom förslaget men det effektuerades inte i årets budgetförslag. I en motion i årets allmänna motionstid ansåg sig vpk tvunget att återupprepa kravet (1989/90:U410). Vi hänvisar här till denna motions krav och påpekar att det är mycket angeläget att kraven snabbt tillgodoses.

5. Om forskningsetik

Etiska frågeställningar finns inom alla forskningsområden. I propositionen håller man inte isär de olika sätt som etiska problem aktualiseras på i forskningen. Det är då i första hand de risker som kan uppkomma av verksamheten men det är också de konsekvenser som forskningens resultat kan ha för den enskilde och samhället.

När det gäller riskskyddet så har vi i motioner om bio- och gentekniken ansett att det inte räcker med etiska kommittéer utan att det behövs en stark lagstiftning på detta område. Nuvarande skydd för växter och djur fungerar inte. Ett betydande exempel på detta är den genmanipulerade sockerbetan som Hilleshög planerat att släppa ut till odlarna. Sverige är i dag ett laglöst land när det gäller gentekniken.

Det behövs en tillsyn, kunskapsinsamling men framför allt en kunskapsförmedlande organisation i samhället. Forskningsetiska kommittén har före-

slagit att varje högskola skall ha grupper som granskar forskningen. De skall vara rådgivande och deras ord skall utan lagreglering vara utslagsgivande och det skall inte gå att forska utan deras medgivande. De skall också fungera som allmänhetens klagomur.

I stället för dessa frivilliga råd vill vpk ha forskningsnämnder med ett bredare ansvar. Dessa nämnder kan finnas lokalt för varje forskningsinrättning, på regional nivå, inte nödvändigtvis länsnivå, och på nationell nivå. I sina direktiv skall de ha en stark uttalad uppgift av informativ och kunskapsspridande karaktär.

Vpk föreslår att det i dessa nämnder skall finnas juridisk expertis och forskare men vi vill att majoriteten skall vara lekmän utsedda av valda församlingar eller på en nationell nivå av riksdagen.

Det är samma lagar och regler som gäller i samhället som skall gälla forskningen. Det är ur rättssynpunkt viktigt att klara lagregler upprättas på detta område även om det kan vara hindrande, exempelvis att samhällsvetare måste ha tillstånd av datainspektionen för att få använda vissa register. Vpk anser att det finns ett behov av en översyn av gällande lagregler på detta område och att dessa kan utformas i en samverkan med forskarna.

Resultaten av forskningen kan också utsätta individer och samhället för faror. Vi tror att en reglering av forskningen kan minska dessa faror och om det till regleringen samtidigt kopplas kunskapsspridning kan vi minska den oro och ångestsom en ny teknik kan skapa hos människor.

Nya kunskaper och ny teknik har alltid tett sig skrämmande. Det är viktigt att en fortlöpande, seriös och kunnig diskussion förs när det gäller valet av ny teknologi och det är viktigt att dessa diskussioner för ut till många i samhället så att de etiska frågorna kommer i fokus.

Etiken är en filosofisk disciplin som just nu har kommit att ligga i gränstrakterna till naturvetenskap och humaniora. I de flesta industriländer med en utvecklad forskning finns åtskillig forskning runt etiken. Ofta knutna till någon medicinsk eller humanistisk fakultet. I Sverige finns ingen motsvarighet till detta. Här är det i första hand teologer och psykologer som tagit sig an de etiska frågorna.

En av 1990-talets största frågor borde också ha en egen forskningsnisch. Resultatet av den forskningen skulle på ett mycket direkt sätt kunna berika den politiska diskussionen. Vpk föreslår därför att en professur inrättas i ämnet forskningsetik vid någon av de filosofiska institutionerna.

6. Forskarutbildningen

I dag står många forskarstuderande utan ordentlig försörjning och därmed utanför de sociala förmåner som för övrigt finns på den svenska arbetsmarknaden. Vpk menar att forskarutbildning liksom all övrig samhällsligt bedrivna utbildning bör ses som ett arbete.

Därför hävdar vpk att en total omvandling av utbildningsbidragen till doktorandtjänster måste komma till stånd redan under den kommande treårsperioden. Skälen för detta är i huvudsak två.

Dels är det ett viktigt samhällsintresse att snabbt öka antalet forskarutbildade, och en viktig förutsättning för detta är självklart drägliga ekonomiska

villkor. En ordnad försörjning ger också möjligheter att förkorta studietidens längd.

Dels är det i sig självklart att kunna erbjuda alla grupper en godtagbar standard i synnerhet som det kan medverka till att bryta social och könsmässiga snedrekrytering till forskarutbildningen. Majoriteten doktorander befinner sig dessutom i en ålder då man bildar familj med de kostnader detta för med sig.

Dessutom finns det all anledning att ifrågasätta regeringens bedömning att 100 milj. kr. räcker för en omvandling av två tredjedelar av utbildningsbidragen till doktorandtjänster.

Vi menar att den siffran är otillräcklig. För att åstadkomma en total omvandling av alla utbildningsbidrag till doktorandtjänster – byggt på en mer realistisk kostnad för hela omvandlingen – bedömer vi kostnaden till minst 90 milj. kr. utöver regeringens förslag. Vi vill alltså utöver regeringens förslag anslå denna summa för att åstadkomma en omvandling av *alla* utbildningsbidrag till doktorandtjänster under den kommande treårsperioden.

Regeringen talar i propositionen om värdet av fler forskarutbildade. Vpk delar denna grundläggande uppfattning. Vi menar dock att detta generella uttalande måste åtföljas av förslag till åtgärder. En sådan åtgärd kan vara att ge fler utbildningar än i dag behörighet till forskarutbildning.

En annan åtgärd för att bredda rekryteringen är att göra det möjligt att inrätta doktorandtjänster på deltid. Det skulle öka förutsättningarna att rekrytera andra grupper inte minst skulle man på det sättet kunna rekrytera fler kvinnor till forskarutbildning. Vpk föreslår därför att det skall blimöjligt att inrätta doktorandtjänster även på deltid.

Det bästa sättet att öka antalet forskarutbildade är självfallet att öka resurserna så att det ges utrymme för fler studiestödsrum.

Att öka antalet studiestödsrum innebär att fler doktorander än i dag garanteras studiestöd. Det finns alla skäl att tro att intresset för forskarutbildning ökar när nu ett större antal forskarstuderande får en skälig inkomst genom inrättandet av fler doktorandtjänster. En ökad satsning på de medelstora högskolorna enligt vpk:s modell – som redovisas i annan motion – skulle också resultera i en större doktorandrekytering från dessa.

För att göra allvar av regeringens tal om fler forskarutbildade vill vi anslå 50 milj. kr. 1991/92 och 100 milj. kr. 1992/93 för att öka antalet studiestödsrum. Det skulle innebära en ökning av antalet doktorander med uppskattningsvis 500 vid periodens slut.

7. Forskningens organisation

Vpk slår vakt om den svenska forskningsorganisationen, med en internationellt sett hög andel forskning vid universitet och högskolor av den samhällsfinansierade forskningen. Forskningen vid universitet och högskolor ger större förutsättningar för den öppenhet som vi anser vara av stor vikt för att forskningen skall gagna den vanliga människan.

Ett område som befinner sig under stark utveckling och där det hos många människor finns en stark oro och därmed ett starkt samhällsintresse av en större insyn är forskningen inom biotekniken och särskilt inom gentekniken.

Mycket av den forskning som bedrivs på detta område sker dock inom det privata näringslivet med dess brist på insyn. Vpk föreslår en total inventering av den svenska forskningen på detta område. En sådan inventering av både offentligt och privat finansierad forskning skulle också ge en god grund för eventuell lagstiftning på detta område – se avsnittet om forskningsetik.

Värdet av en öppenhet inom forskningen gör att vi är mycket restriktiva till ökade satsningar på forskningsinstitut och sektorsforskningsorgan.

Regeringen föreslår i forskningspropositionen ett nytt socialvetenskapligt forskningsråd under socialdepartementet. Det föreslås ersätta delegationen för social forskning och delegationen för invandrarforskning. Det är anmärkningsvärt att invandrarforskning reduceras till att endast gälla sociala frågor. Vi menar att invandrarforskning är så mycket mer, det handlar exempelvis om språk, kultur och religion.

Vi menar att det Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet mycket väl kan tillgodose också kraven på social- och invandrarforskning. Vpk motsätter sig alltså inrättandet av detta nya forskningsråd och föreslår i stället att de föreslagna medlen överförs till det Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet.

Teknisk forskning och utveckling är av grundläggande betydelse för industriell utveckling och förnyelse. Det är samtidigt ett oavvisligt krav att denna utveckling underordnas viktiga samhälleliga mål. Industriell utveckling och förnyelse är inget självändamål. Det är enbart när denna utveckling leder till processer och produkter som är i samklang med naturens krav och som svarar mot viktiga sociala och individuella behov som den är eftersträvarvärd.

Det är också av avgörande betydelse att forskningen och utvecklingen sker med maximal öppenhet och att det sker ett fullständigt fritt utbyte av information om forskningsmetoder och resultat. Det är själva grundförutsättningen för demokratisk kontroll och folkligt inflytande.

Statligt engagemang i tillämplad teknisk forskning är viktigt bl.a. för att främja teknisk förnyelse, uppehålla kompetens inom landet, för att tillse ett rationellt utnyttjande av resurser, för beredskap i kris- och krigssituationer och för att uppnå viktiga samhälleliga mål.

Vpk delar regeringens uppfattning om behovet av ökad satsning på teknisk grundforskning och accepterar förslaget att inrätta ett teknikvetenskapligt forskningsråd (TFR) med resurser från STU och ett antal sektorsorgan. Vi ställer oss emellertid något tveksamma till förslaget att TFR skall ligga inom industridepartementets ansvarsområde. Det är enligt vår uppfattning rimligare att grundforskningen samlas under utbildningsdepartementet. Vi är emellertid beredda att acceptera den föreslagna lösningen som en övergångsform under kommande treårsperiod under förutsättning att verksamheten utvärderas med avseende på hur placeringen under industridepartementet påverkat den tekniska grundforskningen och att en sådan utvärdering presenteras i nästa forskningspolitiska proposition.

Till följd av att forskningen nu blir ett åliggande i tjänsten för högskolelektorererna vill man från regeringens sida tona ner värdet av de pedagogiska meriterna. Från vpk:s sida ser vi det som mycket betydelsefullt att man även

fortsättningsvis lägger stor vikt vid pedagogiska meriter vid tillsättningen av lärartjänster på högskolan. Vpk föreslår alltså att pedagogiska meriter även fortsättningsvis skall väga lika tungt vid tjänstetillsättning.

Mot. 1989/90
Ub139

8. Försöksverksamhet med "vetenskapsbutiker"

Näringslivet och andra kapitalstarka sammanslutningar har stora möjligheter att inleda samarbete med forskare på högskolan och få olika typer av forskningsuppdrag utförda. Även statsmakterna kan på olika sätt beställa och få forskning utförd. Däremot saknas det möjligheter för resurssvaga grupper att få forskning utförd av kvalificerade forskare på högskolan. Fackföreningar, miljögrupper, kvinnogrupper, fredsorganisationer och andra icke-kommersiella organisationer tillhör dem som är utestängda. Det saknas för att uttrycka det kort fungerande kanaler mellan dessa organisationer och högskolan.

Lösningen kan heta vetenskapsbutiker. Vetenskapsbutiker finns sedan lång tid tillbaka på universitet i Nederländerna, Belgien, Västtyskland, Frankrike och Storbritannien. Syftet med dessa vetenskapsbutiker är just att bereda finansiellt svaga, icke-kommersiella organisationer möjlighet att initiera och få forskning utförd på högskolan.

Organisationsstrukturen varierar något. Vanligen utarbetas forskningsprojektet i s.k. projektcentra där forskare tillsammans med idégivarna/beställarna utvecklar idéerna till genomförbara forskningsuppdrag. Vetenskapsbutikernas primära uppgift är att förmedla kontakten från beställarna/idégivarna till någon intresserad forskare eller forskarstuderande, dvs. som en typ av kontaktsektariat.

Från vetenskapsbutikerna ställs som regel följande krav för att man skall ta sig an en forskningsuppdrag:

1. Beställaren kan inte själv bära kostnaden.
2. Beställaren har inga kommersiella mål.
3. Beställaren kan använda resultaten för att uppnå sina mål.

Det skall också handla om generella frågeställningar relevanta för andra grupper eller för forskningens eller utbildningens framåtskridande.

Erfarenheterna visar att stor del av idéerna ger upphov till någon form av forskningsprojekt. De vanligaste projekten behandlar områden som arbetsmiljö, boende, transporter, miljöfrågor samt frågor om jämställdhet och kvinnors rättigheter.

Som helhet är erfarenheterna mycket positiva varför det rimligen nu borde vara dags för Sverige att inleda försöksverksamhet enligt samma mönster. Vi föreslår att 15 milj. kr. anvisas för denna verksamhet. Medlen bör disponeras av forskningsrådsnämnden.

9. Välfärdsforskning

Den kapacitetsutveckling inom forskningen som Gunnar och Maj-Britt Inghede hoppades på när de i slutet av 1960-talet skrev sin bok "Den ofärdiga välfärden" har inte kommit till stånd. Detta trots flera stora forskningssatsningar. Låginkomstutredningen som kunnat bli det spår som styrt fördel-

ningen i samhället lades ner, och vi har nu att stödja oss på en instabil projektverksamhet som kan vara utlämnad till godtycke när det gäller fördelningen av forskningsbidrag. Det är också en allmän uppfattning att statusen på denna forskning blivit lägre.

Vpk har som mål att undanröja orsakerna till den nya fattigdomen. Vi vill att samhället på lämpligt sätt skaffar sig kunskaper om en ny fördelningspolitik. Det behövs forskning och kunskapsbildning, och denna bör vara av två slag: en ekonomisk och en social. Egentligen vet vi mycket litet om hur låginkomsttagare lever i vårt land. Förekommer det i dag som under låginkomstutredningens tid människor som av ekonomiska skäl åter kattmat eller har det blivit bättre? Troligtvis inte.

Halva befolkningen har inkomster under 100 000 kr. och av dem är tre miljoner kvinnor. En halv miljon människor har socialbidrag med en standard som detta innebär. Varje år förtidspensioneras omkring 50 000 människor och detta trots en högkonjunktur som varat i ett decennium. Aldrig tidigare har så många vräcks från sina bostäder. Av socialstyrelsens folkhälsorapport vet vi att ohälsan mest drabbar de fattiga. Sjukvården får en allt mindre del av bruttonationalprodukten och då prioriteras inte de sämst ställda. Nedslitningen av det offentliga återspeglas i mindre pengar till skolmat, trasiga skolböcker och smutsiga och allergiframkallande lokaler. Ja, listan kan göras mycket lång.

Vpk anser att forskningspropositionen inte tar upp något om en forskning för allas välfärd. Vad vi menar är inte detsamma som i propositionen benämns som forskning för folkhälsa, för där läggs ansvaret på den enskilde och samhället står utanför beskrivande och manande till ett sundare liv och utan något egentligt ansvar. Det är inget bra sätt att angripa de resursknappas situation. Vi vill få ett underlag och åtgärdsprogram för många grupper, utsatta barn, ensamstående föräldrar, de hemlösa, situationen för de fattiga gamla, bomiljöer, sjukvården etc.

Detta är en viktig forskningsuppgift och den borde ske fortlöpande. Vi anser att forskningspropositionen inte ger utrymme för en sådan forskningsuppgift.

Vpk föreslår mot bakgrund av vad vi anfört att 10 milj. kr. tillförs Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet till en ny låginkomstutredning.

Praktiskt taget under hela 1900-talet har forskare, betalda av storföretagen, sysslat med problemet hur man tar ut mesta möjliga arbete ur arbetskraften. Det har inte bara gällt tekniska discipliner, utan också inom beteendevetenskapen.

Inom arbetarrörelsen och dess fackliga organisationer finns däremot ingen forskningstradition. Detta har inneburit att fackföreningarna har kommit i underläge. De frågor som blir föremål för forskning är alltså sådana som arbetsgivarna anser vara väsentliga att få belysta. De kan därmed lägga fram sina partsinlagor i form av mer eller mindre vetenskapliga rapporter.

Arbetsgivarnas forskningsmonopol i den direkta produktionen måste brytas och forskningen på arbetsmiljöområdet måste förstärkas ytterligare. Särskilt gäller detta arbetet på att vinna ytterligare kunskap om de långsiktiga sambanden mellan förhållanden i arbetslivet och ohälsa.

Forskningen behöver särskilt ökas när det gäller att konkretisera och beskriva arbetsplatsers organisation och utformning som skall vara så bra från arbetsmiljösynpunkt att arbetskraften skall kunna arbeta där fram till pensionsålder. Behovet av ökad forskning är särskilt stort inom traditionella kvinnoområden som vård och omsorg, speciellt avseende äldre kvinnor.

Vpk menar att Arbetsmiljöinstitutet bör ges ytterligare resurser i första hand för informationsverksamhet. Vid institutet bedrivs en omfattande forskningsverksamhet. När väl forskningsprojekten är avslutade återstår att via information få ut resultatet till arbetsplatser, arbetsgivare, fackföreningar, anställda osv. Arbetsmiljöinstitutet har i dag begränsade resurser till information. Ett resurstillskott behövs. Vpk yrkar ett extra anslag till Arbetsmiljöinstitutet om totalt 1 milj. kr. för detta ändamål.

10. Undervisningsforskning

Sektorn för undervisningsyrken består av en rad utbildningar. Flera av dem tillfördes universiteten genom 1977 års reform. I samband med denna reform betonades betydelsen av att de nya universitets- och högskoleutbildningarna skulle vila på vetenskaplig grund.

De åtgärder som hittills vidtagits har dock inte resulterat i att antalet disputerade lärare inom sektorn är särskilt högt. Skälen härför är många. De reella möjligheterna att forskarutbilda sig har varit begränsade och koncentrerats till pedagogikämnet. Flera av dem som under de senaste åren disputerat i pedagogik på arbeten med klar anknytning till undervisningsyrkena har efter disputationen sugits upp av forskning och undervisning i just pedagogik och sålunda ej direkt berikat grundutbildningen inom de olika lärarutbildningarna. Möjligheter att förena tjänsteinnehav med forskarstudier har i praktiken varit små. Ett ytterligare skäl är, att forskningstradition i hög grad saknats inom merparten av de institutioner, vilka ingår i sektorn för undervisningsyrken.

Den nya grundskolläraryrket aktualiserar ytterligare behovet av forskning och forskarutbildning inom sektorn för undervisningsyrken. Den nära samverkan, som i den nya lärarutbildningen förutsätts ske mellan ämnesinstitutioner inom filosofisk fakultet, pedagogisk institution, metodikinstitutioner och praktik förutsätter å ena sidan ett ämnesdidaktiskt medvetande och kunnande inom ämnesinstitutioner och å andra sidan en kunskap om forskning och ämnesteoretisk utveckling inom metodikinstitutionerna. Om den nya grundskolläraryrket skall kunna genomföras på det sätt riksdagen beslutat krävs en kraftig förstärkning av insatser för höjning av forskningskompetens just inom de institutioner, som 1977 knöts till universiteten vid sektorn för undervisningsyrken.

Vid universiteten i Göteborg, Linköping, Lund/Malmö, Stockholm, Umeå och Uppsala pågår med mycket begränsade ekonomiska resurser ett synnerligen ambitiöst arbete för att höja forskningskompetensen inom lärarutbildningarna. Olika modeller och tillvägagångssätt anpassade till lokala förutsättningar prövas.

I förlängningen av det arbete, som nu bedrivs, kan man även förutsätta att sådan forskning och forskarutbildning kan växa fram, vilken kommer att

kunna få betydelse även för lektorsförsörjningen inom gymnasieskolan, vilken i dag synes synnerligen prekär. Det är viktigt att detta arbete stöds och ges bättre möjligheter att utvecklas.

Mot bakgrund av vad som här anförts är det förvånande, att frågor om undervisningsforskning fått en så undanskymd plats i propositionen om forskning. På s. 249 föreslås att Högskolan för lärarutbildning i Stockholm samt Göteborgs universitet under 1990/91 tillsammans skall få 1 800 000 kr. för detta ändamål.

Medlen tilldelas samhällsvetenskaplig fakultet. De föreslagna åtgärderna är klart otillräckliga. För att stärka redan pågående verksamhet och för att utveckla nya former genom vilka forskarutbildning och forskningskompetens inom undervisningsforskningen kan höjas föreslår vpk att 500 000 kr. också tilldelas universiteten i Lund/Malmö, Linköping, Uppsala och Umeå.

Undervisningsforskning spänner över alla fakultetsområden. Slutsatsen blir att medlen inte bör gå enbart till samhällsvetenskaplig fakultet. Det bör i stället ankomma på resp. universitet att självt fördela medlen så, att syftet att höja den formella och reella forskarkompetensen inom sektorn för undervisningsyrken gynnas, att undervisningsforskningen stimuleras och att dess tvärvetenskapliga karaktär kan komma till uttryck.

I konsekvens härmed föreslår vpk att medlen till Stockholm tilldelas Stockholms universitet och Högskolan för lärarutbildning i Stockholm (HLS) och inte till samhällsvetenskaplig fakultet. Det bör ankomma på Stockholms universitet och HLS att utveckla sådana samarbetsformer på forskningens och forskarutbildningens område, vilka för närvarande prövas och utvecklas på de lärosäten där en uppdelning i en högskola för lärarutbildning och ett universitet ej finns.

Vi vill i detta sammanhang erinra om att riksdagen beslutat om att lärarfortbildningsfrågor skall handläggas av ett gemensamt organ för Stockholms universitet och HLS, med motiveringar analoga med dem, som här anförts. Vpk föreslår också att medlen för undervisningsforskning till Göteborg tillfaller universitetet och inte den samhällsvetenskapliga fakulteten.

11. Kvinnoforskning

Kvinnorna utgör mer än hälften av de studerande på universiteten. Detta gäller grundutbildningarna. Däremot är det mycket färre kvinnor som går vidare till forskarutbildning. Ett exempel är situationen på statsvetenskapliga institutionen i Stockholm där andelen aktiva kvinnliga forskarstuderande endast är 22 % trots att könsfördelningen på grundutbildningen i stort sett är jämn. Situationen är likadan på de flesta institutioner. Ambitionen att öka antalet kvinnliga forskare måste höjas. Nya ekonomiska resurser måste till dels för att förstärka forskningen om kvinnors livsvillkor, dels också för att förbättra rekryteringen av kvinnliga forskare.

De resurser som hittills getts till kvinnoforskningen svarar inte på långt när mot utvecklingen på grundutbildningen. Kvinnliga forskare får i både absoluta och relativa tal en mindre del av resurserna än de manliga. Och ändå har kvinnoforskningen visat sig kunna tillföra den traditionella forskningen viktiga kunskaper. Kvinnoforskningen är nödvändig för att spegla hela samhällsutvecklingen och för att ge en helhets**s**yn på forskningen.

Den forskning som har bedrivits framför allt inom ramen för de kvinno-forskningscentra/-fora som växt fram på åtta universitetsorter i Sverige har visat att kvinnoforskningen tillför den traditionella forskningen något nytt genom att den både är kompletterande, korrigerande och ser annorlunda på forskarens roll än den traditionella forskningen.

Den är kompletterande på så sätt att den tillför forskningen något som inte tidigare har behandlats. Ett exempel är inom historieforskningen där kvinnors historia inte tidigare beskrivits. Historieforskningen har varit enkönad. Vid Göteborgs universitet inrättades en professur i kvinnohistoria 1982, vilket har betytt mycket för att synliggöra kvinnans givna plats i historien.

Den är korrigerande på så sätt att den dels kan bidra till att rätta till missuppfattningar, dels visar på att en annan infallsvinkel på ett problem ger andra förklaringar. Den feministiska forskningen har därigenom visat sig vara något mycket mer än bara ett komplement till den traditionella könsneutrala vetenskapen. Den har avslöjat att betydelsefulla strukturer helt enkelt fallit bort ur förklaringsmodellerna och att det inte finns någon könsneutral forskning.

Kvinnoforskningen ser också forskarens roll på ett annat sätt än den traditionella. Kvinnoforskningen pekar på behovet av ständig förnyelse och hämtar sin styrka utifrån det faktum att den materiella erfarenheten, dvs. kvinnans hela vardag, bildar utgångspunkt för forskningsperspektivet. Kvinnor har i alla tider fått anpassa sig till en verklighet där männen är överordnade, där män har satt ramarna för kvinnors agerande och där den manliga normen ses som den normala och kvinnorna som de annorlunda. Detta har självklart också avspeglats i kvinnornas forskning.

Mot den bakgrunden är det allvarligt att forskningspropositionen så dåligt har tillgodosett de stora behov som finns inom kvinnoforskningens område. I en forskningsproposition som innehåller 1 miljard kronor till forskningen har kvinnoforskningen fått futtiga 3,8 milj. kr. varav 2,8 milj. kr. härrör från att man lägger ner JÄMFO. Egentligen är det alltså 1 milj. kr., dvs. en tusendel av forskningspengarna i årets forskningsproposition, som går till kvinnoforskning.

Vi ställer oss också frågande till forskningspropositionens påstående att uppbyggnadsskedet i kvinnoforskningen avslutas i och med inrättandet av de tre föreslagna professurerna. Vi menar att kvinnoforskningen befinner sig i stark teoretisk utveckling men organisatoriskt och resursmässigt i ett uppbyggnadsskede.

Jämfört med USA och Norge framstår Sverige som ett u-land när det gäller kvinnoforskning. I USA talar man t. ex. om ett paradigmskifte inom litteraturvetenskapen. Både manliga och kvinnliga forskare sysslar med genusproblematiserande litterära analyser, dvs. både kvinnor och män räknar med könet som en berikande och komplicerande faktor i forskningen.

Norsk kvinnoforskning har också ett mycket högt internationellt anseende och efterfrågan på resultat och expertis är stor.

Utbildnings- och forskningspolitiskt är det angeläget att satsa på den feministiska forskningen. Pengar och projektmöjligheter, direkt riktade till den feministiska forskningen, är ett sätt att markera dess värde och legitimitet. Det är också viktigt att kvinnoforskningens problemställningar och empi-

riska fakta självklart ingår som en del i grundutbildningens olika kurser, vilket inte är fallet i dag.

Samhället behöver kunskap om maktförhållanden mellan könen på samtliga nivåer. Man måste fråga sig om den demokratiska välfärdsstaten över huvud taget kan överleva och förbättras utan att ta till vara kvinnors intressen och krav i större utsträckning än vad som görs idag.

11.1 Forskningsbehov inom olika områden

Det finns behov av kvinnoforskning inom de flesta områden där forskning bedrivs. Kvinnoforskningens annorlunda perspektiv skapar nya frågeställningar och ger nya svar på gamla föreställningar. Av den anledningen är det också viktigt att kvinnoperspektivet slår igenom även i den traditionella forskningen. Vad kvinnoforskningen framför allt behöver är kraftigt förstärkta resurser, men det är också viktigt att omprioritera redan anslagna resurser så att kvinnoperspektivet får en plats i all forskning.

Vpk ser positivt på de inrättade professurerna i kvinno- och jämställdhetsforskning, men anser att professuren i ekonomisk forskning bör ges en bredare inriktning än den föreslagna. Vpk anser vidare att det är viktigt att ge stöd till kvinnoforskningen inom de traditionella disciplinerna och inte endast avsätta resurser för forskning som gäller jämställdhet mellan kvinnor och män. Därför vill vi föreslå att det inrättas tjänster för kvinnoforskning på alla forskningsråd.

Ett viktigt område för kvinnoforskningen är inom grundutbildningarna där det i dag råder stor brist på läromedel. Fortfarande är det så att kvinnoperspektivet ses som "sidokunskap" för dem som är särskilt intresserade. För att kvinnoforskningen skall kunna ingå som en självklar del av grundutbildningarna behövs resurser för läromedelsutveckling. Ett exempel är nyutkommen grundläggande litteratur i svensk sociologi, som med några få undantag saknar både analyser av samhällsförhållanden ur ett feministiskt perspektiv och presentationer av feministisk teoribildning.

Här redovisas ett axplock av viktiga forskningsområden:

Forskning om makt ur ett kvinnoperspektiv är centralt och mycket viktigt.

- Exempelvis hur män får/tar makt i olika grupper, hur makten ser ut hos resp. kön, vilka maktmetoder män och kvinnor använder mot varandra.
- Kvinnors brist på makt och inflytande i företag och på kapitalmarknaden.
- Kvinnoemisshandel som den yttersta maktutövningen.

Det finns ett växande intresse för forskning som utgår från att könsrelationerna bär på problem som kan uttryckas i politiska makt- och konfliktermer.

Andra viktiga områden är:

- Varför är det så svårt att rekrytera kvinnliga forskare?
- Om kvinnliga forskares villkor.
- Varför har kvinnor bättre forskningsmöjligheter i den offentliga sektorn än i den privata?
- Varför har så få kvinnor i Sverige högre befattningar i den privata sektorn och beslutspositioner i näringslivet?

I forskningspropositionen tas också upp den utvärdering av skatterefor-

men som regeringen anslagit 5,0 milj. kr. till. Ca 1 milj. kr. beräknas avse forskningsuppgifter. I detta sammanhang är det viktigt att forskningen (lik-som utvärderingen) får ett klart kvinnoperspektiv. Alla studier som gjorts pekar mot att skatteomläggningens effekter kommer att få de största konsekvenserna för kvinnorna.

Mot. 1989/90
Ub139

11.2 Centra/fora för kvinnoforskning

När den svenska kvinnoforskningen började växa fram på 1960-talet intog den internationellt sett en ledande roll. Men det stora genombrottet kom inte i Sverige utan i Norge. Först 1978 avsatte UHÄ särskilda medel till kvinnoforskning. Detta resulterade i en internationellt sett unik organisering. Vid universiteten/högskolorna växte kvinnoforskningscentra eller fora för kvinnoforskning fram och dessa Centra/fora finns nu på åtta orter i landet.

Centra/fora för kvinnoforskning har en nyckelroll när kvinnoforskningen skall förstärkas. De har växt fram i nära kontakt med kvinnorörelsen och där förs en ständig dialog med bl.a. kvinnojourer, kvinnliga kulturarbetare, kvinnor på arbetsplatser och inom den fackliga rörelsen. Man har utvecklat ett nationellt och ett internationellt kontaktnät. Centra/fora behövs både som ett nätverk och forum för vetenskapligt utbyte för kvinnliga forskare och som stöd och inspiration för ämnen och inriktningar som helt saknar kvinnoforskningsansats.

I första hand bör Centra/fora ha ett ansvar mot den forskning som inte naturligt kan knytas till speciella ämnesinstitutioner. Centra/fora fungerar som "ett eget rum" för kvinnoforskningen som ofta arbetar tvärvetenskapligt och därför inte alltid passar in i den traditionella ämnesuppdelade universitetsstrukturen. De kan där ge den feministiska teoriutvecklingen de bästa förutsättningarna.

I forskningspropositionen har det inte tillräckligt betonats att Centra/fora faktiskt sysslar med forskning, vilket i sig är ett bevis på hur viktig och nödvändig denna verksamhet är. Centras/foras tre viktigaste uppgifter är att ägna sig åt forskning, att bedriva undervisning och att svara för information och kontaktverksamhet.

För att dessa uppgifter skall kunna fullföljas krävs en rejäl förstärkning av basresurserna. Vpk föreslår att 16 milj. kr. anslås till basresursförstärkning av Centra/fora för kvinnovetenskaplig forskning.

Det behövs dessutom en organisation som har det övergripande ansvaret för kvinnoforskningen och vi föreslår därför att det under FRN (Forskningsrådsnämnden) inrättas ett sekretariat som får denna uppgift. Sekretariatet skulle också kunna fungera som tillsynsmyndighet för övriga forskningsråd.

11.3 Kvinnovetenskaplig tidskrift

I år är det tio år sedan Kvinnovetenskaplig tidskrift (KVT) började komma ut. Den startades av några kvinnoforskare som ett debattforum för svensk kvinnovetenskap, men har under de tio åren utvecklats till både ett språkrör och ett läromedel för kvinnliga forskare och utgör i dag en unik och omistlig del av svensk kvinnoforskning.

KVT har alltid haft en knapp ekonomisk ram att verka inom och vi ser positivt på den förstärkning som föreslås i forskningspropositionen, men vi anser inte att det räcker. KVT måste garanteras tillräckliga medel för att kunna utgöra den inspirationskälla och det debattforum för kvinnliga forskare som behövs när kvinnoforskningen växer. Vi vill därför föreslå att tidskriften tillförs ytterligare 150 000 kr.

11.4 Kvinnliga forskares villkor

Som tidigare nämnts är det ett faktum att få kvinnliga studerande går vidare till forskarutbildning jämfört med manliga studerande. Detta faktum tas också upp i propositionen, men den optimism inför framtiden som avspeglas där delas inte av de kvinnliga forskarna själva. Tvärtom finns det en hel del oro över att så litet forskning bedrivs om orsakerna till snedrekryteringen och om vad som krävs för att förändra situationen. En av orsakerna till att färre kvinnor går vidare till forskning är de osäkra ekonomiska villkor som gäller under utbildningstiden. Villkoren är lika för kvinnor och män, men de får olika konsekvenser. Så sammanfaller t.ex. den tid som ägnas åt forskarutbildning med den tid som kvinnor med akademisk examen kan skaffa sig barn, nämligen mellan 25 och 35 år. Män kan däremot välja att skaffa barn senare i livet eller lämna huvudansvaret för barnen till kvinnor.

I dag finansieras ungefär halva forskarutbildningstiden med utbildningsbidrag eller i ett fåtal fall med doktorandtjänster. Det är positivt att propositionen föreslår medel för att omvandla utbildningsbidragen till doktorandtjänster, men eftersom detta i första hand skall ske inom de tekniska fakulteterna, kommer de inte att komma kvinnorna till del.

Fler doktorandtjänster behövs, både på hel- och deltid. Då skulle det skapas förutsättningar för kvinnliga forskare att kunna kombinera forskning och småbarn. Vpk föreslår därför att det vid fakulteterna inrättas doktorandtjänster på både hel- och deltid för kvinnliga forskarstuderande. Antalet kan naturligtvis variera beroende på högskolans storlek.

12. Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om forskningspolitikens inriktning,
2. att riksdagen till Forskningsrådsnämnden anslår 5 000 000 kr. per år under treårsperioden för nordiskt forskningssamarbete i enlighet med vad som i motionen anförts,
3. att riksdagen till Forskningsrådsnämnden anslår 2 000 000 kr. per år under treårsperioden för korrektiv EG-forskning i enlighet med vad som i motionen anförts,

[att riksdagen till anslaget "Utredningar inom det nedrustnings- och säkerhetspolitiska området" anslår 2 000 000 kr. utöver vad regeringen har föreslagit för budgetåret 1990/91¹],

[att riksdagen avslår regeringens förslag om 3 000 000 kr. i bidrag till ett institut för Japanstudier¹],

[att riksdagen till SAREC anslår 15 000 000 kr. utöver regeringens förslag för budgetåret 1990/91¹],

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om försvarsforskning,

5. att riksdagen till Forskningsrådsnämnden för budgetåret 1990/91 anslår ytterligare 40 000 000 kr. som en överföring från Försvarets forskningsanstalt,

6. att riksdagen för budgetåret 1990/91 beslutar anslå 750 000 kr. utöver regeringens förslag till Uppsala universitet för freds- och konfliktforskning,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om etiska nämnder,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en professur i ämnet forskningsetik,

9. att riksdagen till doktorandtjänster under treårsperioden anslår 240 000 000 kr. utöver regeringens förslag,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om doktorandtjänster på deltid,

[att riksdagen avslår regeringens förslag om ett socialvetenskapligt forskningsråd²],

[att riksdagen överför de föreslagna medlen från det föreslagna socialvetenskapliga forskningsrådet till det Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet²],

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om Teknikvetenskapligt forskningsråd³],

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om pedagogiska meriter vid tjänstetillsättning,

12. att riksdagen till Forskningsrådsnämnden anslår 15 000 kr. till försöksverksamhet med s.k. vetenskapsbutiker,

13. att riksdagen till Humanistiskt-samhällsvetenskapliga forskningsrådet anslår 10 000 000 kr. till en ny läginkomstutredning,

[att riksdagen till Arbetsmiljöinstitutet anslår 1 000 000 kr. utöver regeringens förslag, för informationsverksamhet i enlighet med vad som anförts i motionen⁴],

14. att riksdagen överför 1 800 000 kr. för undervisningsforskning direkt till Universitetet i Stockholm/Högskolan för lärarutbildning i Stockholm och Universitetet i Göteborg och *ej* till universitetens samhällsvetenskapliga fakulteter,

15. att riksdagen till Universitetet i Lund/Malmö, Universitetet i Linköping, Universitetet i Uppsala och Universitetet i Umeå för budgetåret 1990/91 anslår 500 000 kr. till vardera universitet för undervisningsforskning,

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kvinnoforskningens betydelse för en helhetssyn på samhällsutvecklingen,

17. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av förstärkta resurser till kvinnoforskningen,

18. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om omprioriteringar av resurser så att kvinnoperspektivet får en plats i all forskning,

19. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av att inrätta forskartjänster för kvinnoforskning på alla forskningsråd,

20. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att professuren i ekonomi med inriktning mot kvinnoforskning bör ges ett bredare innehåll,

21. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kvinnoperspektiv i läromedel,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kvinnoperspektiv på forskningen om skatteomläggningens konsekvenser¹],

22. att riksdagen belutar anslå 16 000 000 kr. som basresursförstärkning till Centra/fora för kvinnovetenskaplig forskning,

23. att riksdagen beslutar att ge regeringen i uppdrag att under Forskningsrådsnämnden inrätta ett sekretariat som har det övergripande ansvaret för kvinnoforskningen,

24. att riksdagen till Kvinnovetenskaplig tidskrift beslutar anslå ytterligare 150 000 kr. för budgetåret 1990/91,

25. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om inrättandet av doktorandtjänster på både hel- och deltid för kvinnliga forskare vid fakulteterna.

Stockholm den 20 mars 1990

Lars Werner (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

Bo Hammar (vpk)

Lars-Ove Hagberg (vpk)

Björn Samuelson (vpk)

Berith Eriksson (vpk)

Margó Ingvardsson (vpk)

Ylva Johansson (vpk)

¹ 1989/90:U12

² 1989/90:So39

³ 1989/90:N42

⁴ 1989/90:A29

⁵ 1989/90:Fi40

